

לז"נ האישה החשובה מרת מינדל בת ר' משולם זאב הארטשטיין ע"ה

מעשה שהיה

אם אין לאיש גואל

חיים צימברובים הוא אדם עליו ואופטימי, תמיד יש חיך על פניו, והוא תמיד דואג להפיג את העצבות בסביבתו. יש לחיים מילה טובה לומר לכל אחד, ובכל נושא.

אדם אחד לא נכנע לקסמו של חיים: יעקב וואלקין. יעקב היה אדם מבוגר, ערירי וגלמוד. הוא היה מנגיע לתפילות, ומידי פעם מתיישב ללמוד, אך הוא מעולם לא האריך בשיחה עם אף אחד, ולא גילה דבר על עצמו.

חיים ניסה מידי פעם לתפוס שיחה עם יעקב, אך לשוא. יעקב היה מחייך בנימוס, אך לא מוכן להמשיך ולדבר.

פעם אחת, בעת רעוא דרעוין בבית החסידים, נפתח יעקב וואלקין, וסיפר לחיים כי הוא ניצל שואה. 'באשוויץ איבדתי את כל משפחתי, וגם את עצמי, לא נותר לי קרוב בעולם', אמר.

חיים ניסה לעודד את יעקב 'עם כל התפתחות הטכנולוגיה היום, בטח נוכל למצוא מישהו מקרובי משפחתך'.

'אל תפתח תקוות' ענה יעקב 'אני מנסה לחפש כבר עשרות שנים ולא מצליח'.

במוצאי שבת, הגיע חיים לביתו של יעקב, וביקש ממנו פרטים: באיזה כפר היה גר, שמות משפחה של קרובי אביו ואמו, וכדומה. לאחר כמה ימים נכנע חיים, נראה שאכן יעקב צדק, ואפסו הסיכויים למצוא מישהו מקרובי משפחתו.

מאז, החל חיים לבקר את יעקב באופן קבוע, הוא אף הזמין אותו לסעודות שבת וחג בביתו, עד אשר הפך לבן בית ממש.

יום אחד, נפטר יעקב בפתאומיות בביתו, והצטרף לבני משפחתו בעולם האמת. חיים דאג ללוויה, אירגן מנין בביתו של יעקב למשך השבעה, ואף שילם מכספו למישהו שיאמר קדיש על יעקב במשך שנה.

לאחר השבעה, החל חיים לסדר את הדירה של יעקב, ולחפש האם השאיר אחריו צוואה. הוא לא מצא צוואה, אך מצא סכומי כסף גדולים מונחים בכמה מקומות.

פסקי דינים

דיני חרש שוטה וקטן - ה' הרב חיים קאהן שליט"א

משא ומתן של קטן (ב)

כבר התבאר, שמן התורה אין לקטן או קטנה קנין עד שיגדלו, אבל חז"ל תיקנו להם מעת שהגיעו לעונת הפעוטות ויודעים בטיב משא ומתן שמעשיהם קיימים לקנות ולמכור מטלטלין משום כדי חייהם שיוכלו להתפרנס בו^[1]. ויש שדן האם כשמכר על תנאי המכר קיימ^[2].

כשעשו שלא כהוגן

יש שכתבו הואיל וקנינים מכח תקנת חכמים לא תקנו שיועיל הקנין במקום שעשו שלא כהוגן, שלכן יתומים שירשו נכסים מועטים שהדין הוא שהבנים חייבים לזון את הבנות ועברו ומכרו את המטלטלין, המכר בטל^[3], ויש שפירש שאמנם תקנת חז"ל שמוריש שהניח נכסים מועטים הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים הוא כשהניח קרקע אבל בהניח מטלטלין יזונו שווה בשווה, אבל אם הבנים מכרו את כל המטלטלין מכרם בטל^[4].

יש שכתב שכל זה בקטן, הואיל שחז"ל תיקנו לו קנין משום כדי חייו, לא תיקנו שיחיה את עצמו בדבר האסור, אבל קנינים שחז"ל תיקנו לגדול, כגון קנין ד' אמות, מועיל הקנין אפילו שנעשה באיסור ואפילו בקידושין כשנעשה באיסור^[5].

יש שהוסיף לפי האמור, שכל זה בקטן שמקנה, אבל בקטן שזוכה מאחרים שקונה מדין דעת אחרת מקנה (כפי שיבאר להלן) מועיל הקנין גם כשאינו כדי חייו ומהני אפילו במקום האסור^[6].

אפטרופוס במשא ומתן

הואיל וקטן קנינו מהני רק מתקנת 'כדי חייו', אם יש לו אפטרופוס שמתעסק עמו, אין במעשה הקטן כלום אלא מדעת האפטרופוס שרק אם האפטרופוס רצה לקיים מקחו וממכרו מקיימו^[7]. דין זה הוא בין אפטרופוס שמינהו אבי היתומים, ב"ד או שעמד

מעצמו^[8] דהיינו שסמכו ונתחברו מעצמם אצל בעה"ב (אפילו אשה^[9]) כאפטרופוס שיש לו דין אפטרופוס לכל דבר^[10].

האם קטן סמוך על שולחן אביו יכול להקנות

כנ"ל במתנה בקטן שיש לו אפטרופוס שנתן מתנה נחלקו הפוסקים, יש שכתבו שאף בזה אין במעשיו כלום בלי דעת האפטרופוס^[11], ויש שכתבו שבזה מתנתו קיימת, שאם לא היה מטיב עמו לא היה נותן לה^[12], ויש שביאר שאם מפורסם שהמקבל מתנה הטיב עמו, כגון שנתן מתנה לזקנו שידוע שהטיב עמו, לכו"ע מתנתו קיימת^[13].

עוד דנו בקטן שיש לו אפטרופוס שנתן מתנה במתנת שכיב מרע היות שהמתנה חלה רק לאחר מיתה שאז אין אפטרופוס, האם לכו"ע מתנתו קיימת^[14].

סמוך על שולחן אביו

כתבו הראשונים, שבדומה לקטן שיש לו אפטרופוס, גם בסמוך על שולחן אביו המפרנסו לא תיקנו לו קנין, ואפילו ליתן מתנה לא מהני^[15].

הגדילו היתומים

אפטרופוס שהעמידוהו ב"ד כשהיו היתומים קטנים, כיון שהגדילו, דהיינו בן י"ג שנים לבן או י"ב שנים לבת, פג תוקף מינויו של האפטרופוס, ומחזיר את הנכסים ליד היורשים, אפילו אינם יודעים בטיב מו"מ^[16] (כל שאינם בגדר טיפש גמור שדומה לשוטה^[17]).

הגדיל היתום שיש לו אפטרופוס שמינהו אביו, מ"מ מקחו של היתום מקח וממכרו מכר אבל האפטרופוס צריך לקיים דברי המת ולא ליתן ליתום וגם לא להלוקח עד הזמן שציווה^[18], ואם תפס הלוקח אין מוציאים מידו שעל הלוקח לא מוטל לקיים דברי המת^[19].

[1] גיטין נ"ט א', סי' רל"ה סעיף א', וראה גליון תפ"ח פרטי שיעור הפעוטות. [2] ספר בני אהובה הל' אישות פרק ו' הל' ד', כיון שאינו יכול לקיים המעשה ע"י שליח, עיי"ש שדן מכמה מקומות, ומסיק בצ"ע, (צויין בחידושי רע"א סי' רל"ה סעיף א'). [3] רמ"א שם משו"ת הר"ן סי' מ"ד. [4] ראה סמ"ע ס"ק ח' ומשמעות דבריו שביאר ע"פ אה"ע סי' קי"ב שאחר תקנת הגאונים אף בהניח רק מטלטלין הדין שהבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים, ותמה בחידושי רע"א שאדרבה שם מבואר דכיון שמשועבד רק מתקנת הגאונים אם הניח מטלטלין יזונו הבנים והבנות שוה בשוה, אך הנתה"מ חידושים ס"ק ד' פירש כוונת הסמ"ע שאם הבנים מכרו הכל אף במטלטלין מכרם בטל. [5] נתה"מ שם ס"ק ב' ומיישב בזה קושיית המל"מ הל' זכיה פרק ט' הל' י' מב"ב קל"ז א', עיי"ש, והאחרונים האריכו לחלק בכמה אופנים, ראה משפט שלום ריש סי' רל"ה. ועיין בערך ש"י ס"ק א' שחידש שקנין שתיקנו רבנן לאחר שנתפשו מהני מדין סיטומתא אפילו במקום איסור, ואכמ"ל. [6] שושנת יעקב ס"ק ג'. [7] כתובות ע' א', סי' רל"ה סעיף ב' וסמ"ע ס"ק י"ח. [8] ראה רמ"א שם ע"פ שו"ת ריב"ש סי' תס"ח, וע"ע סי' ר"צ סעיף ו'. [9] סי' ר"צ סעיף כ"ד. [10] רמ"א סי' רל"ה שם וסי' ר"צ שם, והמשנה למלך (הובא בהגות רע"א) כתב שהריטב"א כתובות ע' א' הניח דין ב' בצ"ע. [11] סי' רל"ה שם כדעת הרמב"ם הל' מכירה פרק כ"ט הל' ז', וריב"ש שם. [12] ר"ח בשם רב האי גאון הובא ברא"ש

מעשה שהיה

חיים הגיע לרב השכונה, ושאל מה לעשות עם הרכוש שמצא, הרי לא ידוע על אף אחד שהוא אפילו 'ספק קרוב' של יעקב.

***

כידוע, אדם שמת ואין לו יורשים כלל - הרי נכסיו הפקר, וכל הקודם זכה בהם הרי אלו שלו (ב"ק מד: ב"ב נב).

בדרך כלל, אין מציאות כזו שאין לאדם יורשים (כמבואר בב"ק קט. וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים), אלא בגר שלא נולדו לו ילדים לאחר שהתגייר, וקרוביו הגויים אינם יורשים אותו. אך התרומת הדשן (סי' שגב) כתב, ש'שתוקי', שאין לו יורשים מהאב, אין משפחת אמו יורשין אותו, אלא הרי הוא כגר ונכסיו הפקר (וכך פסק הרמ"א בס' רעד סעי' ד). [שתוקי, הוא מי שאין ידוע מי אביו (שאמו שותקת, ואינה אומרת לו מי אביו. ע' קידושין ע), וממילא אין ידוע מי הם קרוביו מצד אביו. ומסקנת התה"ד היא שאף באופן כזה שאין מי שירש אותו, אין אמו או משפחתה יורשים, ולכן הרי הוא כגר שאין לו יורשים, ונכסיו הפקר].

והקצה"ח (סי' רנו ס"ק א) תמה מאוד על דין זה, 'מה בכך דאין יודעין מי הוא הירוש שלו, סוף סוף יורשין אית ליה', וכי אם יבא אחד ממדינת הים ואין אנו מכירים אותו ואת משפחתו, האם נאמר שאינו בירושה, ונכסיו הפקר. אך הנתה"מ (שם ס"ק א) ביאר את דברי התרומת הדשן, שאמנם מי שירשיו אינם ידועים אינו דומה לגר שבאמת אין לו יורשים, אך מכל מקום כיון שאין אפשרות להוכיח מי הם קרוביו, ואף אחד לא יוכל לתבוע את הירושה לעצמו, ממילא נחשב הדבר 'כיאוש והפקר גמור', ולכן הנכסים הם הפקר, וכל הקודם בהם זכה בהם.

והנה, בשו"ת מים חיים (סי' כד, הובא בפת"ש סי' רעו ס"ב) נשאל על אשה אחת שלא ידעו מי אביה, משום שאביה נשא את אמה לפני שנים רבות ונסע לו, ואף אחד לא ידע מה עלה בגורלו והיכן הוא, ורצה השואל לטעון שנכסיה הפקר, וכדעת התרומת הדשן והרמ"א הנ"ל, שכשאין ידוע מי הם היורשים - הרי הנכסים הפקר.

אך המים חיים כתב שאין הדין כן, ומקרה זה אינו דומה לדין של התרומת הדשן. וזאת משום שבמקרה של שתוקי אין לאף אחד בעולם חזקת קרוב, וכן אין אפשרות להוכיח שפלוני הוא קרובו של שתוקי זה (וכמו שביאר בנתה"מ). אך במקרה של אשה זו, הרי היה ידוע מי הוא האב, ואף שכבר אבד זכרו ברבות הימים, מכל מקום אם יבוא האב עצמו, או אדם אחר שיוכיח שהוא קרובו של אותו אב, הרי בוודאי שיוודע שהוא קרוב של אותה אשה, ולכן ככה"ג אין הנכסים הפקר, אלא דינם 'הא מונח עד שיבא אליהו' (בס"י ש סעי' א מובאת מחלוקת הפוסקים אם 'הא מונח' הוא שיניחוהו ביד ב"ד, או שדי להניחו ביד המוצא. והמים חיים הכריע שבנידון זה הדין הוא שיהא מונח ביד הב"ד).

ועולה ממה שנתבאר, שבמקרה שלנו נכסיו של יעקב וואלקין אינם הפקר, ויש להניחם ביד ב"ד. וזאת משום שהיה ידוע מי הם קרוביו, אלא שבצוק העיתים אין ידוע מה עלה בגורלם, ואם יבא אחד ויוכיח שהוא קרוב של אותם קרובים - הרי יש לו זכות לתבוע את הנכסים. וממילא אין זה דומה לדין המבואר בתרומת הדשן, אלא לדין המבואר בשו"ת מים חיים, ולכן יניחו את הנכסים ביד ב"ד עד שיבא אליהו ויאמר מי הם היורשים.

קו ההלכה

שליח לקנות עבור שנים (ב)
שאלה: אחי התכונן לטוס לסין לצורך מסחרו, וביקשתי ממנו שיעשה לי ולידידי טובה, וירכוש לכל אחד מאיתנו מכולה (container) של סחורה מסוג מסויים. אני וידידי העברנו את הכסף לחשבוננו של אחי עוד לפני הנסיעה.

כשהגיע אחי למפעל, התברר לו כי אין להם מספיק מסחורה זו במלאי, ולכן הוא רכש רק מכולה אחת, עבורי. האם אכן הסחורה שייכת לי, או שאני צריך להתחלק בה עם ידידי, שגם הוא מינה את אחי לשליח לקנות עבורו?

תשובה: נידון דומה מבואר בגמרא ובדברי הפוסקים, אך כפי שיבואר, המציאות בימינו שונה - ולכן נשתנה גם הדין.

הדין הוא, שאם שנים נתנו מעותיהם לשליח שיקנה עבורם איזה דבר, והוא קנה רק חלק ממה ששלחוהו לקנות - אזי אם המעות של שני המשלחים היו מעורבים, מה שקנה שייך לשניהם. אך אם המעות היו מונחים בנפרד - זכה זה שמעותיו קנו את המקח (ח"מ סי' קפד סעי' א, וסמ"ע ס"ק א).

ובאופן שהשליח אמר בפירוש שקונה את המקח רק עבור אחד מהמשלחים (ופירש דבר זה גם למוכר. ראה נתה"מ ס"ק א, וש"ך סי' קפא ס"ק ה, ורעק"א שם, וצ"ע), הדין הוא שאם המעות היו מונחים בנפרד, זכה זה שמעותיו קנו את המקח, ואף שאמר במפורש שקונה עבור חברו, משום שאינו נעשה שליח לגזול מזה את מעותיו עבור חברו (ש"ך סי' קפד ס"ק א ונתה"מ ס"ק א). ויש לעיין מה הדין אם נתנו לו מעות מותרים, באופן שמוותר לו להשתמש בהם. ראה נתה"מ סי' קכא ס"ק י, והמוכר מקנה את המקח לבעל המעות (סי' קפג סעי' ב).

אמנם אם היו המעות מעורבים, נחלקו בזה הפוסקים: יש שכתבו שגם בזה זכו שני המשלחים במקח, כיון שהם שותפים במעות (סמ"ע סי' קפד ס"ב בדעת השו"ע). ויש לעיין מה הדין כשעירב השליח את המעות בין מעותיו שלו. ראה שו"ת בית אפרים סי' מט, ונחלת צבי סי' רצב סעי' ז), ויש שכתבו שזכה אותו שאמר השליח שקונה עבורו (רמ"א שם), והטעם הוא שכיון שאחד השותפים יכול לחלוק וליטול את חלקו במעות אף שלא מדעת חברו (כיון שמעות אינן צריכים שומא, וכולם שוים. סי' קעו סעי' יח), גם השליח יכול לחלוק עבור משלחו וליטול את חלקו במעות (חי"ה הר"ד העשיל, נתה"מ שם, ונחמה אפרים שלוחין סי' יז. אבל ראה ביאור הגר"א ס"ק ב, ושו"ת קול אליהו [ישראל] ח"מ סי' ד [הובא בקיצור בדברי גאונים כלל צה"י לד ומשפט שלום סי' קפד סעי' א, ע"ש]. וכל זה בשלחוהו שיקנה עבור כל אחד מהם בנפרד, אך אם השליחות היתה לקנות עבורם ביחד, והם יחלקו את המקח - אין רשות לאחד מהם ליטול את מעותיו לעצמו, שלא הגיע עדיין זמן החלוקה, וממילא גם השליח אינו יכול לעשות כן. חזו"א ב"ק סי' כב ס"ק י). ובאופן זה שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים, ואין אחד מהם מוחזק, דנו הפוסקים אם מועילה תפיסת שליח עבור אותו אחד שקנה עבורו, ויכול לטעון עבורו 'קים לי' כדעה הסוברת שהממון שייך לו (ע"י ש"ך ותומים בתקפו כהן סי' קכו וחי"ה רעק"א סי' קה סעי' א).

כל מה שנתבאר הוא לפי הנהוג בזמן הגמרא והפוסקים, שהמשלחים היו שולחים ביד השליח מעות ממש, אך בזמנינו שהמסחר נעשה ע"י העברות בנקאיות (כלומר שהבנק של המשלח מתחייב לבנק של השליח את סכום ההעברה 'מדין עבד כנעני'. ע"י סי' קצא סעי' ד), נמצא שהשליח קונה במעות עצמו ולא של המשלח, ולכן הדין הוא שמי שהשליח קנה עבורו הוא זה לבדו במקח (ומן הסתם במקרה דידן אף אין בזה עולה, כיון שעיקר השליחות היתה עבור אחיו של השליח).

המשך ההערות מפסקי דינים

כתובות פרק ח' סי' כ"ג, ובפתי תשובה ס"ק ב' כתב משו"ת מהר"ם אלשיך סי' ק"א דכן נראה דעת הר"ף ועוד ראשונים, ועיין בערוך השולחן סו"ס י'. [13] שו"ת מהר"ם אלשיך שם, [14] שם, וכתב שם עוד טעמים בזה, ומסיק בצ"ע, ועיין במשפט שלום שכתב משו"ת מהריט"ץ סי' ח' ותו"ח (למהרח"ש) ח"א סי' צ"ט שפסקו שאף בזה אין מתנתו חלה (לסוברים שמתנה דינה כמכר), וראה ערך השולחן אות ו'. [15] מרדכי גיטין סי' ת"ג והובא בדרכי משה סי' רל"ה ס"ק ג' וע"פ הגהות דו"פ ה"ה במתנה, ולכאורה אף הר"ח שכתב באפטרופוס שמהני מתנת הקטן, מסתבר שבסמוך על שולחן אביו שיש בזה גם משום איבה לא מהני מתנתו, וכדעת המרדכי כתבו הרשב"א גיטין סי' א' והריטב"א סוכה נ"ו ב', ומסתבר שמדעת אביו מהני הקנתו בדומה לאפטרופוס, והנה הר"ן סוכה (על הר"ף דף כ"ב) כתב שקטן יכול להקנות (וכ"כ בס"י תרנ"ח סעיף ו' בדיעה שניה), ולכאורה ממה שלא חילק שזה רק באינו סמוך על שולחן אביו משמע שאף בסמוך על שולחנו יכול להקנות (ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"ה סוסי"ה סי' שהניח בצ"ע), ויש לדחות ששם אינו מקור האי דינא. [16] משפט שלום סי' רל"ה משמ"ש אות ה' משו"ת ריב"ש סי' תס"ט ותשב"ץ ח"ב סי' ע"ה, אכן ציין לשו"ת באר שבע סי' ל"ט שאלה ו' ועיי"ש שהאפטרופוסים זמן של שנתו יכולים לעשות בלי רשות היורשים אפילו לאחר שהגדילו, אבל זה כנגד כל הנ"ל וכן כתב גם בפשיטות בשו"ת בית שלמה ח"מ סוסי"ה, ושם העלה שאף אם ספק אם הביאו סימנים לא יכולים לפשר בעד היתומים, וע"ע מה שציין המשפט שלום לסעיף ח'. [17] ראה סי' רל"ה סעיף כ' וסי' רפ"ה סעיף ב' שאין מעמידים אפטרופוס לגדולים שהם בני דעת, וע"ע שו"ת ריב"ש סי' כ'. [18] רמ"א שם ע"פ הריב"ש הנ"ל. [19] שם ע"פ הר"ן כתובות סו"פ ו'.